
Erdoğan, Z. (2020). Nevşehir İlinde El Dokuma Halıcılık. *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:3, Sayı: 4, 328 – 338.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 22.11.2020

Kabul / Accepted: 23.11.2020

Araştırma Makalesi/Research Article

NEVŞEHİR İLİNDE EL DOKUMA HALICILIK

Zeynep ERDOĞAN*

Öz

Nevşehir ili Türkiye'nin el dokuma halıcılık merkezlerinden biridir. Ürgüp adı altında ekstra ince, Avanos adı altında kaba sınıf halıları bulunmaktadır. Nevşehir ili el dokuma halı üretimi bakımından bazı dönemlerde yükselme ve düşmeler yaşamıştır. Bu makalede Nisan 1993 ayında Nevşehir ilinin el dokuma halıcılığına ilişkin bilgi ve belgeler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Nevşehir, el dokuma halıcılık, Ürgüp halısı, Avanos halısı

RUG WEAVING IN NEVŞEHİR

Abstract

Nevşehir province is one of rug weavingcenters of Turkey. There are extra-fine rugs under the name Ürgüp and coarse rugs under the name Avanos. Nevşehir province has experienced increasing and decreasing in some periods in terms of rug production. In this paper, documents about the rug weaving of Nevşehir province determined in April 1993 are presented.

Keywords: Nevşehir, rug weaving, Ürgüp's rug, Avanos' rug

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, zerdogan@ankara.edu.tr Orcid: 0000-0002-1766-8301

1. Giriş

El dokuma halıcılık, Türkiye’de yüzyıllardır uğraşılan bir ata sanatıdır ve hemen her bölgemize yayılmış durumdadır. Diğer el sanatları gibi aile bireylerinin işgücünü değerlendirmeye uygun bir aile sanatı halinde yürütülmüştür. Bu nedenle el dokuma halıcılığın Türk kadınına, milli ekonomiye etkin bir biçimde katılma olanağı sağladığı bilinmektedir.

Türkiye’nin kaba karışık yapağlarını çözgünlük, atkılık, ilmelik halı iplikleri olarak el dokuma halıcılıkta değerlendirilmesi, çiftçi ailelerinin tarımdan arta kalan zamanlarında uğraşabilmesi, fazla anaparaya ihtiyaç duyulmaması gibi özellikler el dokuma halıcılığın her bölgeye yayılmasını, geniş kitle tarafından benimsenmesini olumlu yönde etkilemiştir.

Nevşehir ili Kayseri, Niğde, Aksaray, Konya, Kırşehir, Sivas gibi Türkiye’nin önemli halı dokuma merkezleri arasında yer almaktadır (Yazıcıoğlu 1982, Arlı 1990, Ölmez 2000, Ölmez 2003, Başaran 2004, Ölmez 2008, Kaynar 2016).

Türkiye’de el dokuma halıcılık konusunda yapılmış pek çok araştırma bulunmaktadır. Bunların içinde Nevşehir ilinde el dokuma halıcılık ve burada üretilen halılar üzerinde bilimsel araştırmaların azlığı dikkat çekmiştir. Bu nedenle 1993 yılında Nevşehir ilinde el dokuma halıcılık ve el dokuma halıların tespit edilmesi amacıyla bir çalışma planlanmış, ancak yörede el dokuma halı üretiminin azaldığı ve yeterli el dokuma halı sayısına ulaşamayacağı anlaşılmış ve çalışmanın yürütülmesinden vazgeçilmiştir.

Öte yandan Türkiye’de el dokuma halıcılığın seyrinin anlaşılmasında yöreden elde edilen bilgilerin veri kaynağı olacağı kanaati oluşmuş, Nevşehir ilinin 1993 yılı el dokuma halıcılığı ve bazı el dokuma halıları hakkında edinilen bilgi ve belgeler, 1993 yılının özelliklerini yansıtacağı düşüncesi ile bu makalede sunulmuştur.

Materyal veYöntem

Bu çalışmanın materyalini Nisan 1993 ayında Nevşehir il Tarım Müdürlüğü, Nevşehir Halk Eğitim Merkezi, Avanos İlçe Tarım Müdürlüğü, Ürgüp İlçe Tarım Müdürlüğü ilgilileri ile yörede yaşayanlar, dokumacılar ve atölyelerden elde edilen bilgiler, el dokuma halılar oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın yönteminde el dokuma halıcılık konusunda yürütülmüş bilimsel araştırmalar esas alınmıştır. Yüz yüze görüşülmüş, fotoğraflar çekilmiş, dört adet el dokuma halı üzerinde uzunluk, ağırlık ölçümleri alınmıştır.

Bulgular

Bu bölüm Nevşehir ilinde el dokuma halıcılık ve yörede üretilen el dokuma halıların bazı özellikleri alt başlıklarından oluşmaktadır.

Nevşehir ilinde El Dokuma Halıcılık

Nevşehir önemli bir turizm yöresidir. İl sınırları içerisinde bulunan Göreme, Ürgüp, Avanos, Ihlara Vadisi ve diğer turistik ve tarihi yerleri her yıl yerli ve yabancı çok sayıda turist ziyaret etmektedir. Bu durumun diğer el sanatları gibi el dokuma halı üretiminin olumlu yönde katkı sağlayacağı kanaati oluşmuştur.

Hacı Bektaş ilçesinde yer alan Hacı Bektaş Müzesinde çok sayıda el dokuma halıların sergilendiği belirlenmiştir (Şekil 1). Ürgüp ve Avanos ilçelerinde yaşayanlar evlerinde dokuma üretiminin çok azaldığını kendilerinin dokuduğu el dokuma halıları kendi ihtiyaçları için kullandıklarını bildirmişlerdir Şekil 2,3,4,5). Ayrıca Avanos ilçesinde bir firmanın el dokuma halı atölyesine rastlanmıştır. Bu atölyede halen el dokuma halı üretimine devam edilmekteydi.

Ürgüp'te yaşayan dokumacıların kendi evlerinde ve bir kamu kurumu için, Avanos'ta yaşayan dokumacıların bir firmaya ait atölyede halı dokudukları belirlenmiştir.

Şekil 1. El dokuma halı, Hacı Bektaş Veli Müzesi, Hacı Bektaş, 1993

Şekil 2. Eskiden dokunmuş bir Ürgüp halısı, Ürgüp, 1993

Şekil 3. Sarmaşık desenli halı, Avanos, 1993

Şekil 4. Halen kullanılan bir el dokuma halı, Avanos, 1993 Şekil 5. Seccade halı, Avanos, 1993

El Dokuma Halıların Bazı Özellikleri

Nevşehir ili önemli el dokuma halı merkezlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Ürgüp adı altında ekstra ince, Avanos adı altında kaba sınıfına giren yöreye has özellikte halılar bulunmaktadır.

TS43 Tekstil Yer Döşemeleri-El Dokuması Halılar-Türk Halıları başlıklı standartta Ürgüp halısı ve Avanos halısı yer almaktadır. Ürgüp halısı ile Avanos halısının TS43'te bildirilen bazı özellikleri Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 1. Ürgüp ve Avanos halılarının TS43'e göre bazı özellikleri (TS43 1992)

Halı tipi	düğüm sayısı enxboy/10cm	toplam düğüm sayısı/dm ²	en az toplam düğüm sayısı/dm ²	düğüm tarzı	hav yüksekliği mm
Ürgüp	45x45	2025	1960	çift bağlama	5-7
Avanos	24x22	528	512	çift bağlama	10-12

Çizelge 1. (devamı) Ürgüp ve Avanos halılarının TS43'e göre bazı özellikleri (TS43 1992)

Halı tipi	çözgü ipliği lif cinsi	çözgü ipliği numara, kat adedi	atkı ipliği lif cinsi	atkı ipliği numara, kat adedi	ilmek ipliği lif cinsi	ilmek ipliği numara, kat adedi
Ürgüp	pamuk	8/7Ne	pamuk	6/9 Ne	yün	2,7/1 Nm
Avanos	pamuk	6/12 Ne	pamuk	8/5 Ne	yün	2/2 Nm

Çizelge 1'in incelenmesinden Ürgüp ve Avanos halıları ipliklerde lif cinsi, düğüm tarzı özellikleri ile benzerlik gösterirken düğüm sayısı, hav yüksekliği, ipliklerde numara ve kat adedi özellikleri ile ayrıldığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada ikisi Ürgüp ikisi Avanos'ta olmak üzere üçü evlerde biri atölyede dokunmuş toplam dört adet halının bazı özelliklerine yer verilmiştir. Bir numaralı halıya ilişkin bilgiler Şekil 6 ve Çizelge 2'de sunulmuştur.

Şekil 6. 1 Numaralı halı, Karakaya köyü, Ürgüp, 1993 Çizelge 2. 1 numaralı halının bazı özellikleri

Halının numarası	1
Yöre adı	Karakaya köyü, Ürgüp
İnceleme ayı, yılı	Nisan 1993
En ve boyu	195cmx301cm
Yüzey alanı	5,87m ²
Toplam ağırlık, m ² ağırlık	20kg, 3,41kg/m ²
Hav boyu	4,3mm
Kilim örgü eni	1,1cm/1,4cm
Saçak boyu	8,5cm/10,67cm
Düğüm şekli	Çift bağlama
Düğüm sayısı, toplam düğüm sayısı	35,2x39,4 adet/10cm, 1387 adet/dm ²
Lif cinsi (çözgü-ilmek)	Pamuk-yün
Renkler	Bej, haki yeşil, kırmızı, kahverengi
Yörede desen adı	Türkan Şoray göbeği
Sahibi	Ramazan Türkmen

TS 43 Tekstil yer döşemeleri-el dokuması halılar- Türk halılarında Ürgüp halısı ekstra ince sınıfta yer almaktadır. Düğüm sayısı 45x45 adet/10cm, standart düğüm sayısı 2025 adet/dm², en az düğüm sayısı 1960 adet/dm², çift bağlama, çözgü pamuk-ilmek ipliği yün, hav boyu 5-7mm olarak bildirilmektedir. Bu çalışmada 1 numaralı Ürgüp halısı düğüm sayısı 35,2x39,4 adet/10cm, toplam düğüm sayısı 1387 adet/dm², hav boyu 4,3mm olarak belirlenmiştir. Bu halıda elde edilen düğüm sayısı ve hav boyu verilerinin TS 43 Ürgüp halısı değerlerinden düşük olduğu anlaşılmaktadır.

İki numaralı halıya ilişkin bilgiler Şekil 7 ve Çizelge 3'te sunulmuştur.

Şekil 7. İki numaralı halı, Ürgüp, 1993

Çizelge 2. İki numaralı halının bazı özellikleri

Halının numarası	2
Yöre adı	Ürgüp
İnceleme ayı, yılı	Nisan 1993
En ve boyu	131,5cmx 208,7cm
Yüzey alanı	2,74m ²
Toplam ağırlık, m ² ağırlık	8,5kg, 3,1kg/m ²
Hav boyu	2,7mm
Kilim örgü eni	1,0cm/1,43cm
Saçak boyu	10,25cm/5,45cm
Düğüm şekli	Çift bağlama
Düğüm sayısı, toplam düğüm sayısı	37,6x37,2 adet/10cm, 1399 adet/dm ²
Lif cinsi (çözgü-ilmek)	Pamuk-yün
Renkler	Bej, bordo, turuncu, haki yeşil, kahverengi
Yörede desen adı	Kılıçıklı veya baklava
Sahibi	Halı mağazası

İki numaralı Ürgüp halısı düğüm sayısı 37,6x37,2 adet/10cm, toplam düğüm sayısı 1399 adet/dm², hav boyu 2,7mm olarak belirlenmiştir. Bu halıda elde edilen düğüm sayıları ve hav boyu değerlerinin TS43 Ürgüp halısı değerlerinden düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Üç numaralı halıya ilişkin bilgiler Şekil 8 ve Çizelge 4’te sunulmuştur.

Şekil . Üç numaralı halı, Avanos, 1993

Halı numarası	3
Yöre adı	Avanos
İnceleme ayı, yılı	Nisan 1993
Eni ve boyu	151,3cmx250cm
Yüzey alanı	3,78m ²
Toplam ağırlık, m ² ağırlık	11kg, 2,91kg/m ²
Hav boyu	6,8mm
Kilim örgü eni	3,67cm/4,27cm
Saçak boyu	7,5cm/2,73cm
Düğüm şekli	Çift bağlama
Düğüm sayısı, toplam düğüm sayısı	27x 28,4 adet/10cm, 767adet/dm ²
Lif cinsi (çözgü-ilmek)	Pamuk-yün
Renkler	Kırmızı, açık kahverengi, lacivert, eflatun
Yörede desen adı	Fistolu

TS 43 Tekstil yer döşemeleri-el dokuması halılar- Türk halılarında Avanos halısı kaba sınıfta yer almaktadır. Düğüm sayısı 24x22 adet/10cm, standart düğüm sayısı 528 adet/dm², en az düğüm sayısı 512 adet/dm², çift bağlama, çözgü pamuk-ilmek ipliği yün, hav boyu 10-12mm olarak bildirilmektedir. Bu çalışmada 3 numaralı Avanos halısı düğüm sayısı 27x28,4 adet/10cm, toplam düğüm sayısı 767 adet/dm², hav boyu 6,8mm olarak belirlenmiştir. Bu halıda elde edilen düğüm sayıları ve hav boyu değerlerinin TS 43 Avanos halısı değerlerinden yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Dört numaralı halıya ilişkin bilgiler Şekil 8 ve Çizelge 5'te sunulmuştur.

Şekil 8. Dört numaralı halı, Avanos, 1993

Halı numarası	4
Yöre adı	Avanos
İnceleme ayı, yılı	Nisan 1993
Eni ve boyu	82,17cmx172cm
Yüzey alanı	1,41m ²
Toplam ağırlık, m ² ağırlık	3,2kg, 2,27kg/m ²
Hav boyu	3,8mm
Kilim örgü eni	1,97cm/1,77cm
Saçak boyu	14,5cm/15,67cm
Düğüm şekli	Çift bağlama
Lif cinsi (çözgü-ilmek)	Yün-yün
Renkler	Lacivert-portakal
Yörede desen adı	Göbekli Yörük

TS 43 Tekstil yer döşemeleri-el dokuması halılar- Türk halılarında Yörük Niğde halısı ekstra ince sınıfta yer almaktadır. Düğüm sayısı 55x35 adet/10cm, standart düğüm sayısı 1925 adet/dm², en az düğüm sayısı 1870 adet/dm², çift bağlama, çözgü yün-ilmek ipliği yün, hav boyu 6-8mm olarak bildirilmektedir. Bu çalışmada 4 numaralı Yörük halısının düğüm sayısı tespit edilememiş, çözgü ve ilmek iplikler yün, hav boyu 3,8mm olarak belirlenmiştir. Bu halının hav boyu değerinin TS43’de bildirilen Yörük Niğde halısı hav boyu değerinden düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Nevşehir ilinde Nisan 1993 ayında başlayan yörede yaşayanlar ve bazı kurum ilgilileri ile yapılan görüşmeler sonucunda Nevşehir’de el sanatları dışında turizmin başka alanlarına önemli ölçüde ağırlık verildiği anlaşılmıştır. Yörede ticareti yapılan el dokuma halıların Nevşehir’de dokutulmadığı ve diğer halıcılık bölgelerinden sağlanmaya başlandığı, el dokuma halı üretiminin kırsal alanda uğraşılan bir zanaat olmaktan çıktığı kanaati oluşmuştur.

Ayrıca yörede el dokuma halı üretiminin il merkezi ile Avanos ilçesinde birkaç atölyede toplandığı ve buralarda Nevşehir’e özgü el dokuma halıların dokunmadığı belirlenmiştir. Özellikle 1993 yılına gelene kadar birkaç yıl içerisinde el dokuma halı üretiminin çok azaldığı, üretilen halıların ise yöreye özgü desen ve özelliklerden uzaklaştığı sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

- Başaran, F.N. (2004). Konya Ereğli İlçesinde El Dokuması Halıcılık ve Üretilen Halıların Bazı Özellikleri. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi (El Sanatları) Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Kaynar, H. (2016). Sivas halıları desenlerinin bilgisayar destekli çizimleri. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi (El Sanatları) Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Ölmez, F.N. (2000). Niğde İlinde El Dokuması Halıcılık ve Üretilen Halıların Bazı Özellikleri. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi (Köy El Sanatları) Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Ölmez, F.N. (2003). Kırşehir yöresinde Berdiyastıkçılık. Milli Folklor Uluslararası Halkbilimi Dergisi. 8(58), 106-113
- Ölmez, F.N. (2008). Taşpınar Halılarında Kullanılan İpliklerin Bazı Teknolojik Özellikleri. Art-e, 1(1), 1-15 TS43, 1992. TS43 Tekstil Yer Döşemeleri-El Dokuması Halılar-Türk Halıları. Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, 13s.
- Yazıcıoğlu, Y. (1982). Kayseri İlinde Üretilen El Dokuması Yün Halıların Bazı Teknolojik Özellikleri Üzerinde Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Doktora tezi.